KEELEPESA ARENGUKAVA 2020–2030

Keelepesa arengukava koostamisel osalesid: Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Mariko Faster, Sulev Iva, Kaile Kabun, Rainer Kuuba, Triinu Laan, Evely Lindsalu, Merike Tigas, Triin Toom.

Keelepesa arengukava on kooskõlastanud keelepesaõpetajad, õpetaja abid ja lasteaiadirektorid või **õppealajuhatajad**.
Keelepesaõpetajad ja õpetaja abid:
Ülle Tillemann, Inge Vene, Heli Viks, Ene Oro, Jana Sepp, Inga-Britt Alström, Ülle Lepind, Svetlana Orlova, Maia Päevalill, Jana Kammer, Helle Ehasalu, Pille Kaarsalu, Karmen Sabbal, Piia Peedel, Maivi Potter, Mare Reinhold, Tiiu Proškin, Anneli Saar, Lea Hallap, Inge Torop, Heili Helmoja, Heli Leet, Urve Ilves, Tiina Lang, Marika Alvela, Hele Zilmer, Urve Sulev, Kaja Samoilov, Anneli Kaimre, Rita Toma, Linda Kapp, Hele Zilmer, Marika Taaber, Anu Jõgi, Maie Allas, Helen Saarnits

Direktorid ja õppealajuhatajad:
Ene Mõttus, Rõuge lasteaia direktor
Tiina Kala, Võru Lasteaed Sõleke direktor
Ave Kalk, Võru Lasteaed Sõleke direktor
Inge Järvpõld, Lasva Lasteaed Pargihaldjas direktor
Kaire Hääl, Põlva Lasteaed Pihlapuu direktor
Külli Seene, Väimela Lasteaed Rukkilill direktor
Jüri Kiidron, Lusti lasteaia direktor
Maire Toomemets, Põlva Lasteaed Mesimumm direktor
Juta Kond, Hargla Kooli direktor
Anita Punamäe, Võru Lasteaed Päkapikk õppealajuhataja
Kristina Absalon, Kuldre Kooli Lasteaed Sipsik õppealajuhataja

Keelepesa arengukava on kinnitanud VI teadusnõukogu otsusega 64/3 03.04.2020
Keelepesa arengukava avaldatakse Võru Instituudi kodulehel.
Keelepesa arengukava vaadatakse üle igal aastal ning seda muudetakse ja täiendatakse vajadusel.

Võru 2020

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS (Millega on tegemist?) 3

2. MISSIOON (Miks on seda vaja?) 3

3. VISIOON (Kuhu me tahame jõuda?) 3

4. SIHTRÜHM, partnerid ja nende vajadused 3

5. OLUKORRA KIRJELDUS 4

5.1. Keelekeskkond 4

5.2. Keeleõppemeetod 4

5.3. Keeleõpe lasteaedades 5

5.4. Probleemide kirjeldus 8

5.5. Õpetajate koolitus 9

5.6. Eelmise arengukava eesmärgid ja nende täitmine 2019. aastaks 9

6. EESMÄRGID JA OLULISEMAD TEGEVUSED 2020-2030 12

Eesmärk 1. Seniste keelepesarühmade töö jätkumine ning keelepesavõrgustiku jätkusuutlik toimimine. 12

Eesmärk 2. Uute keelepesade avamine Vana-Võrumaal ja mujal ning eeltöö selleks. 13

Eesmärk 3. Keelepesaõpetajate regulaarne täiendkoolituse jätkumine, õppematerjalide ja uute õppevahendite loomine (rahastab VI). 13

Eesmärk 4. Jätkata keelepesavõrgustikku toetavate tegevustega. 14

Eesmärk 5. Keelepesa regulaarse rahastuse tagamine. 14

7. LISAD 14

Lisa 1. Esimene võrukeelne keelepesa ja keelepesavõrgustiku algus. 14

Lisa 2. Võru keele ja kultuuri kajastumine piirkondlikes arengudokumentides (2020. a veebruari seisuga). 15

2.1. Maakondlikud arengustrateegiad 15

2.1.1. Võru maakond 15

2.1.2. Põlva maakond 16

2.1.3. Valga maakond 17

2.2. Kohalike omavalitsuste arengustrateegiad 17

2.3. Lasteaedade arengudokumendid 22

Kirjandus 25

1. SISSEJUHATUS (Millega on tegemist?)

Vähemus- või põliskeeled on ohustatud igal pool maailmas, sh võru keel Vana-Võrumaal. Kui keele loomulik edasiandmine põlvest põlve on katkenud või katkemas, on keele säili(ta)miseks ja edasiandmiseks vaja välja mõelda teistsuguseid abinõusid. Keelepesad on selleks üks võimalus.

Keelepesa on lasteaiarühm, terve lasteaed või laste hoiurühm, kus omandatakse vähemus- või põliskeelt harilikult keelekümblusmeetodil. Keelepesas osalevad koolieelsed lapsed ja nendega kõneldakse kogu päeva vältel igas olukorras ainult kohalikku väikest põliskeelt, milleks on Vana-Võrumaa kaheksas kihelkonnas võru keel. Niimoodi luuakse lastele teadlikult igapäevane omakeelne keskkond (vt ptk Keeleõppemetood). Järgitakse koolieelsete lasteasutuste riiklikku õppekava.

2. MISSIOON (Miks on seda vaja?)

Lastele võru keele omandamiseks omakeelse keskkonna loomine aitab keelt õppida, võru keelel ja kultuuril püsida ning areneda. Uuringute (nt Eichenbaum, Koreinik 2008) järgi põhineb võrukese identiteet keelel. Keeleoskus toetab Vana-Võromaa omanäolisust ja soovi kodukandis elada. Kohaliku keele ja pärimuse tundmine aitab rõõmu tunda kodukandi ja võrukeseks olemise üle ning panustab maailma keelelisse ja kultuurilisse mitmekesisusse.

Keelepesa eesmärk on omakeelse keskkonna kaudu tutvustada lastele oma kodukandi põlist keelt, kultuuri ja kombeid; julgustada täiskasvanuid lastega oma kodukandi keelt kõnelema ning kodukanti väärtustama. Selle kaudu on loodud eeldused võru keele ja kultuuri kestmiseks.

3. VISIOON (Kuhu me tahame jõuda?)

Vana-Võrumaa eelkooliealistele lastele on loodud võimalus osaleda 1–5 päeval nädalas võru keelepesas. Selleks leitakse võimalusi, et avada toimiv keelepesa igas Vana-Võrumaa kihelkonnas (Kanepi, Urvaste, Karula, Hargla, Rõuge, Põlva, Vastseliina, Räpina kihelkonnas). Lisaks leitakse lastele võimalusi osaleda keelepesatöös ka teistes Eesti piirkondades, nt suuremates linnades Tallinnas ja Tartus, kus on märkimisväärne võru keelt kõnelev kogukond. Ideaaliks on viiepäevased võrukeelsed keelepesalasteaiad või -hoiud. Võrukeelne haridus muutub loomulikuks osaks laste alusharidussüsteemis. Senisest enam väärtustatakse mitmekeelsust, keeleõpet ning laiemalt keelelist ja kultuurilist mitmekesisust.

Erinevad uuringud maailmas näitavad, et kakskeelsed lapsed on erksama ja avatuma mõtlemisega, oskavad paremini erinevate olukordadega kohaneda, on leplikumad, saavad võõrkeelte õppimisega paremini hakkama.

Keelepesas võru keele omandanud lapsed suudavad võru keelest aru saada ja seda kõnelda oma suhtlusringkonnas (pere, sõbrad, kool, lasteaed jne) ning tulevikus ka oma lastele edasi anda.

2030. aastaks toimivad kõik praegused (2019./2020. õ-a) keelepesarühmad ja üks keelepesalastehoid. Lasteaiad, kus töötavad keelepesad, jätkavad võru keele õppega, väärtustavad ja toetavad seda. Lasteaiaõpetajad, kes õpetavad võru keelt ja kultuuri, on tunnustatud ja väärtustatud.

4. SIHTRÜHM, partnerid ja nende vajadused

Keelepesa sihtrühmaks on kõik Vana-Võrumaal elavad või sealt pärit olevad eelkooliealised lapsed. Sihtrühmaks on ka lapsevanemad, kes soovivad, et nende laps omandaks võru keele ja

õpiks tundma võru kultuuripärandit. Lapsevanemate kaasamine keelepesa tegevusse aitab kaasa võru keele kui koduse keele kasutuse taastumisele.

Partneriks on Vana-Võrumaa lasteaedades töötavad inimesed (õpetajad, assistendid, õpetaja abid, muusika- ja liikumisõpetajad jt), kes soovivad kõneleda lastega võru keeles.

Keelepesaõpetajad vajavad järjepidevalt võrukeelseid õppematerjale ja koolitusi, et omandada teadmisi keelekümblusmeetodist ja oskusi lõimida erinevaid õppetegevusi võru keele ja kultuuri õppega.

Keelepesaõpetajad suhtlevad omavahel ja toetavad üksteist, loovad ja jagavad teemakohaseid võrukeelseid õppematerjale ja ilukirjandust ning neil on võimalus osaleda koolitustel ja õppereisidel, mida korraldab Võru Instituut.

5. OLUKORRA KIRJELDUS

5.1. Keelekeskkond

Võrukeste identiteet põhineb keelel, s.t kes räägib võru keelt, peab ennast harilikult ka võrukeseks. Võrreldes näiteks setudega märkavad võrukesed enda juures vähe teisi kultuurilisi erijooni, mis neid muudest eestlastest eristaksid. Kui täiskasvanute omavaheline suhtlus on pidevalt või vahetevahel võrukeelne päris suures ulatuses, siis lastega kõneleb võru keelt mingil määral veel ainult 19% lapsevanematest. (Eichenbaum, Koreinik 2008)

Võru keele oskajaid on kokku 74 499 (2011. a rahvaloenduse põhjal). Ehkki huvi võru keele vastu kasvab, jääb selle kõnelejaid järjest vähemaks. Varem õppisid lapsed keelekeskkonnas viibides keele selgeks passiivselt ja hakkasid seda aktiivselt rääkima täiskasvanuikka jõudes. Keelekeskkonna hääbudes ei tule juurde ka keele passiivseid oskajaid. Ükskeelseid võrokesi tänapäeval ei ole.

Võru keel on tasandunud, selle kasutusvaldkonnad on kitsenenud, piirkondlikud erijooned on hääbumas. Võru keele oskajaid on palju ja paljudele on see emotsionaalselt lähedane ning seostub positiivsusega, kuid puudub soov, teadlikkus või valmisolek seda edasi anda. Enamasti on võrukeelsed inimesed harjunud lastega rääkima eesti keeles. Niimoodi ei ole tagatud laiem võru keele oskus ning lastele võru keele edasiandmine loomulikul viisil põlvest põlve on tõsises ohus. Lugemis- ja kirjutamisoskus on vähene, selle järele puudub vajadus. (Vt ka Koreinik 2015.)

Lapsevanemate hulgas on võru keelt mitteoskavaid inimesi, kes tunnevad huvi võru keele õppimise ja õpetamise vastu. Osa neist on mujalt Eestist siia elama tulnud. Paljusid lapsevanemaid painavad aga eelarvamused võru keele õpetamise ja õppimise suhtes. Laialt on levinud ka arvamus, et võru keelt tuleb hoida, kuid ei olda ise valmis sellesse panustama.

Koolieelsete lasteasutuste riiklik õppekava ei kajasta põliskeelte ega murdekeelte õpet (EKS 2017), seepärast pole ka võru keele õpetamine lasteaedades esmane prioriteet. Samas on olemas õpetajad, kes suudavad õpetada nii võru keelt kui võru keeles.

Võru keele ametlik staatus on ebaselge – kasutatakse mitmeid termineid, nt *keel*, *murre*, *murdekeel*, *piirkonnakeel*, *põliskeel*, *vähemuskeel*, *eesti keele piirkondlik erikuju* jt. Eesti seadusandlus on aga murrete suhtes soosiv. (Koreinik 2015) Segadus staatusega tekitab probleeme ametlikul asjaajamisel.

Vt lisaks Koreinik, Kadri 2015. Võru keel: ELDIA uuringu lühikokkuvõte. Tartu.

5.2. Keeleõppemeetod

Keelepesad töötavad enamasti keelekümblusmeetodil, kuid on kasutusel ka muid meetodeid. Keelekümblusmeetodit kasutatakse harilikult enamuskeele õppimiseks, kuid keelepesas kümmeldakse põlis-, vähemus- või piirkonnakeeles. Vana-Võrumaal kasutatakse kümblemiseks võru keelt.

Eesmärgiks on nii võru keele ja kultuuri õpe kui ka erinevate teadmiste omandamine võru keele kaudu (lõimitud aine- ja keeleõpe). Keelepesast väljudes peaks lapsel olema vanusele vastav võru keelest arusaamise, võru keele kõnelemise, kuulamise, lugemise ja vähene kirjutamise oskus ning ta peaks tundma võru kultuuri põhilisi tunnusjooni. Ideaaliks on varane täielik keelekümblus, kuid ka teised vormid (hiline, osaline, kahesuunaline jt) on aktsepteeritud.

Ideaalne on rakendada põhimõtet üks inimene – üks keel. See tähendab, et üks inimene räägib lastega võru keelt kogu aeg terve nädala jooksul. Kui see ei ole võimalik, tuleb rakendada põhimõtet üks päev – üks keel. Sellest on soovitatav kinni pidada kõigil inimestel, kes sellel päeval lastega kokku puutuvad. Ainult niimoodi saab tekkida omakeelne ümbrus ja lapsed saavad kinnitust, et ka teised peale oma õpetaja oskavad kõnelda võru keelt.

Õpetaja räägib igas olukorras ainult võru keelt. Juttu ei tõlgita. Vigu ei parandata, vaid korratakse lapse öeldu õigesti üle. Iga päev korratakse samu asju (ilm, nädalapäevad, aastaajad, numbrid jms). Infot saab otsida nn rääkivatelt seintelt. Õpetaja peab keele kasutamiseks looma soodsaid ja loomulikke olukordi. Muusikaõpetaja saab keele omandamist toetada võrukeelsete laulude, laulumängude jt muusikaliste tegevuste kaudu. Õpetajad, õpetaja abid või teised töötajad, kes oskavad võru keelt, võiksid lastega kõnelda võru keeles ka vaba mängu ajal ja/või õues olles. Eri situatsioonidest omandavad lapsed erinevat sõnavara. Suurem sisend annab ka suurema väljundi ehk mida rohkem lapsed võru keele sees on, seda enam nad keelt omandavad. Lapsevanemad on keelepesadele vajalikud partnerid, nt soosivad lastega võru keeles kõnelemist, on lapsele abiks keeleomandamisel ja saavad ka ise innustust ning julgustust võru keele kõnelemiseks.

Võru Instituut toimib kui metoodikakeskus, mis pakub õpetajatele koostöövõimalusi aktuaalsetel teemadel (üritused, näitused jm), nõu ja koolitusi, uusi õppematerjale, teemakohast kirjandust, õppekäike, jagavad koolitustel loodud materjale jm.

Vt lisaks „Keelekümbluse käsiraamat“ (2005).
https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:12046/23082/page/1

5.3. Keeleõpe lasteaedades

Võru keele õpe Vana-Võrumaa lasteaedades toimub 2011. aastast (ja koolides 1998. aastast). Ülevaatlikult kajastab keeleõppe olukorda 2019/2020. õppeaastal tabel 1. Lasteaedades on kõige levinum ühepäevane võru keelekümbluspäev. 2019/2020. õppeaastal oli kõikides Vana-Võrumaa lasteaedades kokku 2433 last, kellest 369 osales keelepesatöös. Seega sai lasteaedades võru keele ja kultuuri õpetust 15,2% Vana-Võrumaa eelkooliealistest (lasteaias käivatest) lastest.

Võru keelt õpetatakse 2019./2020. õppeaastal kord nädalas 13 koolis kas valikainena, ringitunnina või võrukeelsete muu aine tundidena.

Tabel 1. Võru keele ja kultuuri õpe Vana-Võrumaa lasteaedades ja koolides 2019/2020. õppeaastal.

Kihelkond	**KOV**	**Lasteaed**	**KP rühm alustas**	**Mitu KP rühma on**	**Mitu päeva nädalas**	**Kool**	**Võru keele õpe I kooliastmes**
	Võru linn	Võru LA Sõleke	2011	2	1	Võru Kreutzwaldi Kool	-
	Võru linn	Võru LA Päkapikk	2015	1	1	Võru Kesklinna Kool	-

	Võru linn	Võru LA Punamütsike	2011	1	1		-
	Võru linn	Võru LA Okasroosike	-	-	-		
Rõuge	Võru	Puiga Lasteaed	2012	1	1	Puiga Põhikool	-
	Rõuge	Rõuge Lasteaed	2013	2	1	Rõuge Põhikool	-
	Rõuge	Varstu Kooli Lasteaed	-	-	-	Varstu Kool	1. kl
	Rõuge	Haanja Kooli Lasteaed	-	-	-	Haanja Kool	-
	Rõuge	Haanja Keelepesa	2009	1	3		
Urvaste	Antsla	Lusti Lasteaed	2011	1	1	Antsla Gümnaasium	-
	Antsla	Kuldre Kooli Lasteaed	2011	1	1	Kuldre Kool	1.-6. kl
	Võru	Sõmerpalu Lasteaed	2011	1	1	Osula Põhikool	2.-4. kl (kodolugu)
Vastseliina	Võru	Vastseliina Lasteaed	-	-	-	Vastseliina Gümnaasium	-
	Rõuge	Misso Kooli Lasteaed	-	-	-	Misso Kool	-
	Võru	Orava Põhikooli Lasteaed	2015	1	1	Orava Põhikool	1.+3.kl; 2.+4. kl
	Võru	Lasva Lasteaed	2013	1	1		
Põlva	Põlva	Põlva LA Pihlapuu	2012	1	1	Põlva Jakobi Kool	1. ja 2. kl
	Põlva	Põlva LA Mesimumm	2011	3	1	Põlva Kool	Kõigis 3. kl-des (5 tk)
	Põlva	Põlva LA Lepatriinu	-	-	-		
	Põlva	Põlva Johannese Lasteaed Rosmal	-	-	-	Põlva Johannese Kool	-
	Põlva					Kauksi Põhikool	-
	Põlva	Mooste Lasteaed	-	-	-	Mooste Mõisakool	-
	Põlva	Tilsi Lasteaed	-	-	-	Tilsi Põhikool	näitemängu-ring

	Võru	Parksepa Lasteaed	2011	-	Muu-sika-ring 2 rüh-male	Parksepa Keskkool	-
	Võru	Väimela Lasteaed	2013	1	1		
	Võru					Kääpa Põhikool	3. kl
	Võru	Terve Pere Aed	-	-	-	Väike Werrone kool	-
Räpina	Räpina	Räpina Lasteaed Vikerkaar	2014	1	1	Ruusa Põhikool	-
	Räpina					Räpina Ühis-gümnaasium	-
	Räpina	Veriora Lasteaed	2012	1	1	Viluste Põhikool	1. kl
	Räpina					Mehikoorma Põhikool	-
Hargla	Valga	Hargla Kooli Lasteaed	2011	1	1	Hargla Kool	1.+3. kl; 2.+4. kl
	Rõuge	Mõniste Kooli Lasteaed	-	-	-	Mõniste Kool	3.-4. kl
Karula	Valga	Lüllemäe Põhikooli lasteaed	-	-	-	Lüllemäe Põhikool	3. kl
Kanepi	Kanepi	Kanepi Lasteaed	-	-	-	Kanepi Gümnaasium	-
	Kanepi	Krootuse Lasteaed Pesapuu	-	-	-	Krootuse Põhikool	-
	Kanepi	Saverna Lasteaed Sipsik	-	-	-	Saverna Põhikool	-
	Kanepi	Põlgaste Lasteaed Sinilill	-	-	-		

Lasteaedades õpetatakse lastele võru keelt vähemalt kord nädalas 21 keelepesarühmas. 2019/2020. õppeaastal osaleb keelepesavõrgustikus 17 lasteaeda ja 1 lastehoid, neist 12 Võru, 4 Põlva ja 1 Valga maakonnas.

Võru linnas tegutseb neli keelepesarühma, kuid üheski koolis ei saa lapsed jätkata võru keele õppimist mitte mingil tasemel.

Rõuge. Rõuge vallas tegutseb neli keelepesarühma, kust tulnud lastel pole esimeses kooliastmes võimalik võru keele õppega jätkata. Seda saab ainult Varstus, kus lasteaias pole küll keelepesa, kuid on huvitunud õpetaja (endine keelepesaõpetaja).

Urvaste. Antsla linna lastel pole võimalik koolis võru keele õppega jätkata. Kuldre lastel jätkub võru keele õpe kohe algklassides ja Sõmerpalu lasteaiast tulnud lastel jätkub võru keele õpe Osula põhikooli 3. klassis.

Vastseliina. Vastseliina ja Misso lasteaedades ja koolides võru keele õpet esimeses kooliastmes ei toimu. Lasva lasteaias on võru keele õpe, mis jätkub Kääpa kooli 3. klassis. Orava lasteaias on võru keele õpe, mis jätkub koolis igas klassis.

Põlva. Põlva linnas tegutseb neli keelepesarühma ja võru keele õpe jätkub vähemalt 3. klassis. Kauksis ja Moostes võru keele õpet pole. Tilsis tegutseb näitemänguring. Väimela lasteaia lapsed jätkavad Parksepa koolis, kus võru keele õpe puudub. Parksepa lasteaias on võrukeelne muusikaring kahele rühmale.

Räpina. Räpinas ja Mehikoormas pole lastel üldse võimalust võru keelt õppida. Ruusal on keelepesarühm, kuid võru keele õpe ei jätku koolis. Veriora lasteaias on keelepesa ja õpe jätkub kooli esimeses astmes.

Hargla. Harglas saavad lapsed õppida võru keelt nii lasteaias kui ka koolis. Mõnistes pole keelepesa, kuid kasvatajad kõnelevad lastega spontaanselt ka võru keeles ja koolis on võru keele õpe 3.-4. klassis.

Karula. Lasteaias keelepesa ei ole, kuid koolis saab 3. klassis võru keelt õppida.

Kanepi. Võru keele õpet pole ei lasteaias ega koolis.

Kõige halvem seis võru keele õppega on Kanepi kihelkonnas. Põlva maakonna maapiirkonnas on koole ja lasteaedu, kus keeleõpe võiks olla palju parem. Keelepesad töötavad hästi nii Võru linnas kui ka Rõuges, kuid keeleõpe ei jätku koolides.

Keelepesapäeva kirjeldus 2019/2020. õppeaastal. Keelepesapäev erineb lasteaiarühmiti ja sisaldab eri elemente. Keelepesapäeval on tavalisim ja üldisim järgnevalt kirjeldatud rütm. Võru keele õppeks lasteaias on leitud huvitunud õpetajad, kes viivad läbi hommikuringi koos igapäevaste teemadega ja käelisi tegevusi. Seejärel minnakse teiste tegevuste juurde, nt liikumis-, muusika-, ujumistund või vabamäng, mis on samuti võimalusel võrukeelsed. Õues jätkavad õpetajad võru keeles kõnelemist. Unejutt on võru keele päeval võrukeelne. Pärastlõunal jätkub suhtlemine võru keeles. Keelepesarühma õpetajaid ja lapsi aitavad ja toetavad Võru Instituudi keelepesaspetsialistid, kes külastavad rühmi regulaarselt.

Plaadikuulamine on toetav tegevus pea igas rühmas ja samu võrukeelseid plaate leidub paljudes kodudes. Võru keelt kasutatakse tihti esinemiskeelena lasteaia üritustel. Võimalusel külastatakse muuseumitunde, mis võiksid olla veelgi võrukeelsemad. Võru Instituudis on olemas keelepesa rändraamatukogu, kus on aastate jooksul koostatud õppematerjalid, õppemängud ja võrukeelsed raamatud, mida saab keeleperühma õpetaja laenutada ja oma töös kasutada. Kaks korda aastas on keelepesaspetsialistide organiseeritud võrukeelne nukuteatripäev või juturääkimispäev ja üks kord aastas on näitemängupäev. Lasteaiad on eriti aktiivsed võru keele nädala (ja isegi võru keele kuu) tähistajad. Üldiselt lastele võru keele päev meeldib.

Keelepesal on oma logo ja tunnuslause, mida kasutatakse õppematerjalidel jm. Igal rühmal on plakat, mis teavitab keelepesast ja maskott *keelepesätsirk* (lind), mis harilikult on riiulil, kuid keelepesapäeval kaasatakse tegevustesse. Kõigil õpetajatel on logoga kollased rinnamärgid, lastel on rohelised ja sinised märgid, et teavitada keelepesapäevast. Keelepesaspetsialistid kasutavad linnuemakostüümi erilisematel üritustel. Keelepesaspetsialistidel on suur roll õpetajate ühteliitmisel ja motiveerimisel.

Paljudes lasteaedades lõimitakse keelepesarühmade tegevusi kogu lasteaia tegemistesse, erinevatel üritustel kasutatakse esinemisel võru keelt ja keelepesarühma tegevust tõstetakse esile lasteaeda tutvustades.

Võru keelepesad on teinud keelepesaidee tuttavaks üle terve Eesti ja innustanud teisi (mulke, setosid jt) oma keelt õpetama eelkoolealistele lastele (Brown, Faster 2019). Keelepesategevusi on eri nurga alt uuritud ja uuritakse teaduslike tööde raames päris tihti nii maailmas (Pasanen 2015) kui ka Eestis (Runtal 2014, Tigas 2014, Ojasaar 2019).

5.4. Probleemide kirjeldus

Probleemide kirjeldus põhineb peamiselt keelepesaspetsialistide igapäevasel tööl, aga on konsulteeritud ka lasteaiaõpetajate ja direktoritega.

Lasteaial ei ole võru keele õpetamine tihti esmane prioriteet. Võru keele õpetamisele ei olda vastu, kui leidub huvitunud õpetaja. Rühma töötajate valimisel ja lasteaia töö korraldusel lähtutakse muudest asjaoludest kui võru keele oskus. Lasteaedadel on üle-eestilisi projekte, kus nad tahavad osaleda, ja keelepesa konkureerib nendega. Keelepesaõpetajad tunnevad puudust tunnustusest ja oma maja toetusest (õpetaja tunneb end tihti üksi). Keelepesaõpetajad võtavad keelepesa mõnikord kui huvitavat lasteaia elu rikastavat tegevust, mitte niivõrd motiveeritud keeleõppeprojekti.

Võru keelt kõnelevaid ja selle õpetamisest huvitunud lasteaiaõpetajaid on vähe. Paljud praegused õpetajad lähevad lähiaastatel pensionile ja uued tulijad ei kõnele võru keelt.

Haridusspetsialistid ja lapsevanemad enamasti ei oska ja ei väärtusta võru keelt ja ei pea selle õpetamist haridusasutustes vajalikuks. Paljudel lastevanematel on eelarvamused või põlvest põlve edasi antud halvad mälestused seoses võru keelega.

Praeguse ühepäevase keelepesapäevaga saab enamik lastest elementaarse kõnest arusaamise oskuse, omandab lihtsamad sõnad ja väljendid, oskab esitada õpitud salme, laule ja näitemänge. Oht on muutuda pelgalt esinemiskeeleks.

Probleemiks on see, et ühepäevase keelepesas osalemisega ei saavuta laps vaba võrukeelse vestluse oskust. Mida rohkem on võrukeelset sisendit (võru keele päevi), seda paremad keeleoskused saavutatakse. Ühepäevase keelepesapäevaga ei omanda keelt. (Kabun 2019) Õpetajad toovad esile laste võru keelest vähese arusaamise ja selle, et eesti keeles õpetada on lihtsam, sest nad on harjunud seda tegema. Rühmades on palju muukeelseid ja erivajadustega lapsi, mis ei soodusta võru keele õpet.

Selliseid lapsevanemaid, kes selgelt sooviksid, et nende laps oleks viiepäevases võrukeelses rühmas, on väga vähe. Idee on võõrastav ka valla- ja linnavalitsustele, lasteaia juhtkond lähtub lastevanemate ja hoolekogu otsustest. Lapsevanemate huvi võru keele vastu tuleks kuidagi äratada, et nad tunneksid, et võru keele õpetamine on äge. Lasteaed lähtub eestikeelsest õppekavast, mille järgi pole viiepäevaste võru keele rühmade avamine probleemitu: võrukeelses päevas peaksid toimuma eesti keele tunnid.

Kui keelepesarühmas olnud lapsed lõpetavad lasteaia, ei pruugi nad jõuda kooli, kus neil on kohe 1. klassist võimalik jätkata võru keele õppega. Alles mitme aasta pärast puutub ta jälle kokku võru keelega või halvemal juhul ei puutu üldse. See, et koolis võru keele õpe ei jätku, on takistuseks ka viiepäevaste rühmade avamisele.

Nii maakondlikud, valdade kui ka lasteaedade arengustrateegiates on omakultuuri õpet mainitud, kuid samas on need liiga üldsõnalised ja konkreetsust on neis vähe (vt Lisa 2).

Võru keele keskkond kaob – lastel pole kuskil ja kellegagi võru keelt kõnelda või pole see prestiižne.

5.5. Õpetajate koolitus

Alates 2011. aastast korraldab Võru Instituut võru keele ja kultuuri alast täiendõpet. Täiendkoolituste peamiseks sihtgrupiks on võru keelest huvitunud ning seda oskavad ja kõnelevad lasteaias töötavad inimesed, samuti kooliõpetajad. Kahel esimesel aastal (2012. ja 2013. aastal) lõpetas keelepesaõpetajate täienduskoolituskursuse 28 õpetajat. Järgnevatel

aastatel on osalejate arv kasvanud: 2014. aasta – 33 õpetajat, 2015. aastal – 50, 2016. aastal – 54 õpetajat, 2017. aastal – 47 õpetajat, 2018. aastal – 56 õpetajat, 2019. aastal – 63 õpetajat.

Õppeaasta jooksul toimub üheksa-kümme koolituspäeva septembrist juunini. Koolituspäevad koosnevad võru keele ja kultuuri täiendõppest, keelekümblusmetoodikast, õppematerjalide koostamisest, õppereisidest keelekümbluslasteaedadesse ja teistesse kultuuripiirkondadesse.

Loenguid ja praktikume viiakse läbi koostöös oma ala spetsialistidega Võru Instituudist, Tartu Ülikoolist, Helsingi Ülikoolist, Tallinna Ülikoolist, Keskkonnaametist, Mulgi Instituudist, Seto Instituudist, muuseumidest, mitmetest keelekümbluslasteaedadest ja mujalt. Väga hea koostöö keelekümblusmeetodite ja õppematerjalide tutvustamisel on seni olnud Innove sihtasutusega.

Võru keele ja kultuuri alased täiendkoolitused annavad lasteaiaõpetajale lisaks teisigi pädevusi, mida nad saavad muus õppetöös kasutada.

5.6. Eelmise arengukava eesmärgid ja nende täitmine 2019. aastaks

EESMÄRK 1

Seniste keelepesarühmade (16 rühma) säilitamine, projektis hoidmine ning võrukeelsete päevade arvu suurendamine vähemalt kahele päevale nädalas.

Kõik 16 rühma on projektis ning lisaks on tulnud juurde uusi rühmi, kokku 20 rühma ning lisaks Haanja lastehoid. 2014–2016 toimus Põlva lasteaias Mesimumm Meelespea rühmas kahepäevane keelepesapäev, kuid teistes rühmades pole see rakendunud.

Vastavalt õpetajate vajadustele abistatavad ja nõustatavad lasteaiaõpetajaid VI palgal töötavad keelepesaspetsialistid ja projektijuht, kes varustavad lasteaiaõpetajaid ka vajaliku võrukeelse erialase kirjanduse ning õppematerjalidega. Nõustatakse lasteaiaõpetajaid ja julgustatakse neid jätkama.

Täidetud. Projektijuht oli eraldi kuni 2016. aastani, edaspidi on selle töö teinud keelepesaspetsialistid. Abijõud on olnud võru keele spetsialisti näol.

Keelepesa projektiga töötab vähemalt kaks keelepesaspetsialisti ja üks projektijuht, kelle ülesandeks on lisaks õpetajate suunamisele ja abistamisele ka pidev õppevahendite täiendamine ja valmisolek jagada oma kogemusi nii Võru Instituudis kui lasteaedades. Lisaks on ülesandeks tagada projekti ja projektiga seotud ettevõtmiste rahastus.

Täidetud.

Jätkuvad täiendkoolitused, nende kvaliteedi tase tõuseb. Lisaks koolituspäevadele, mida on õppeaastas 9-10, toimuvad ka õpireisid kohaliku keele ja kultuuri õpetamisega tegelevatesse piirkondadesse. Koolitustest võtavad aasta jooksul osa kõigi keelepesarühmade õpetajad, nad on motiveeritud õppijad ning väärtustavad neile pakkutavaid täiendkoolitusi. Igal koolitusel on osalejate arvuks vähemalt 25. Täiendkoolituste ja õpireiside tulemusena on lasteaiaõpetajad pädevad võru keeles suhtlema, käsitlema kohalikule omakultuurile omaseid nähtusi, kohalikku kultuuri edasi andma ning keelekümblusmeetodil lapsi õpetama.

Täidetud edukalt.

Võru Instituudi juures on keelepesa õppevahendite baas, mida pidevalt projektide toel ning ka lasteaiaõpetajate abil täiendatakse. Koostatakse erinevaid metoodilisi õppevahendeid ning antakse välja võrukeelseid lasteraamatuid ja jutukogumikke. Kõiki õppevahendeid saavad keelepesaõpetajad laenutada ning oma töös kasutada.

Täidetud.

Lasteaedade direktorid kaasatakse keelepesarühmade ning VI korraldatud plaanidesse, tegevustesse ja üritustesse. Direktoritele tutvustatakse keelepesa tööpõhimõtteid ja nad kaasatakse õppetegevusse. Direktorid teavad keelepesarühma eripära ja olulisust ning toetavad lasteaiaõpetajaid nende töös.

Täidetud, kuid direktorite huvi keelepesatöö vastu on erinev: mõned on väga huvitatud, teised üldse mitte.

Iga õppeaasta lõpus korraldatakse tunnustusüritus (nt kontsert-aktusena) lasteaiaõpetajatele ja -direktoritele ning keelepesa sõpradele-toetajatele. Tunnustatakse projektis olevaid lasteaedu ja õpetajaid ning inimesi, kes on projekti arengule kaasa aidanud, projekti toetanud. Tunnustusüritus on iga-aastane üritus, kus muuhulgas ka keelepesarühmade lastel on võimalus näidata oma võru keele oskust. Tunnustusüritusega lõpetatakse õppeaasta – tehakse kokkuvõtteid ja antakse tagasisidet.

Täidetud, kuid keelepesalapsi pole kaasatud tunnustusüritustesse. Lapsed on siiski saanud kaasa lüüa teistel üritustel, nt Uma Pido ettevalmistusel ja kontserdil. Laste kaasamiseks peab välja mõtlema uue ürituse formaadi.

Aastaks 2016 töötatakse välja keelepesa tunnusürituse plaan. Tunnusüritus on iga-aastane keelepesa projekti üritus, mille eesmärk on pakkuda lasteaialastele võimalust õpitut jagada ning lasteaiaõpetajatele õpetatut jagada, kaasata lapsevanemaid projekti, tutvustada lapsevanematele projekti töötulemisi ning tutvustada kogu projekti laiemale kogukonnale.

Vt eelmine punkt. Täitmata, kuid selle vajadust peab edaspidi arutama.

Projekti ning projektis olevaid lasteaedu, lasteaiaõpetajaid ning keelepesarühmades olevaid lapsi tõstetakse positiivsena esile ennekõike kohalikus, aga ka üleriiklikus meedias. Nii trükimeedias kui ka raadios, televisioonis ja internetis ilmuvad ja avaldatakse artiklid ja lood, mis kajastavad projekti ning keelepesarühmade ja/või -õpetajate tööd ja tegemisi.

Täidetud.

EESMÄRK 2

Keelepesarühmade laienemine kõigisse ajaloolise Võrumaa kihelkondadesse. Uute keelepesarühmade avamine.

Keelepesarühmade laienemine pole toimunud kõigisse Vana-Võromaa kihelkondadesse. Perioodil lisandus keelepesarühm Vastseliina kihelkonda. Keelepesad puuduvad Karula ja Kanepi kihelkonnas.

2015–2016 on juurde tulnud kaks rühma (Võru LA Päkapikk, Orava kooli lasteaed (2015)), edaspidi on lisandunud Viitina (2016), Mesimummi lasteaeda Sinilille rühm (2018). Haanja keelepesa hakkas kahel päeval nädalas tegutsema 2015. a septembrist ja 2016. aasta kevadest kolmel päeval nädalas.

2.1. Selgitatakse välja, kas lasteaial on huvi võru keele õpetamise vastu ning mis põhjustel pole seni keelepesarühma lasteaias avatud. Keelepesametoodikat tutvustatakse põhjalikumalt neis ajaloolise Võrumaa lasteaedades, kus on huvi võru keele õpetamise vastu. Sellega valmistatakse ette keelepesa projekti laienemist ja uute võrukeelsete lasteaiarühmade avamist.

Selgitatud, vajalik jätkata.

2.2 Projektist huvitatud lasteaiaõpetajad ja -direktorid saavad ja on oodatud osa võtma täiendkoolitustest, et end erialaselt täiendada ja ette valmistada ning tutvuda keelepesametoodikaga.

Täidetud, vajalik jätkata.

2.3. Keelepesa projekt laieneb üle terve Vana-Võromaa ning igas kihelkonnas on vähemalt üks vähemalt ühepäevane keelepesarühm.

Osaliselt täidetud, vajalik jätkata.

2.4. Vajadusel kaasatakse projekti veel üks keelepesaspetsialist, luues spetsialistidele võimalus jõuda vähemalt kord kuus iga keelepesarühma juurde.

Täitmata, sest perioodi jooksul selgus, et selle järele puudub vajadus.

EESMÄRK 3

Esimeste viiepäevaste keelepesarühmade ja keelepesalasteaia avamine. Aastaks 2018 on viiepäevased keelepesarühmad avatud ajaloolise Võrumaa suurimates linnades, Võrus ja Põlvas, lisaks Tartu linnas, ning töötab keelepesalasteaed, eeldatavasti Haanjas.

Täitmata.

3.1. Valmistutakse viiepäevaste võrukeelsete keelepesarühmade avamiseks Põlva, Võru ja Tartu linna lasteaias ning keelepesalasteaia loomiseks Haanjas.

Selle nimel on tööd tehtud, kuid tulemus on saavutamata.

3.2. Selgitatakse keelepesametoodikat KOV-dele, lasteaiadirektoritele ja lastevanematele ning selgitatakse välja lasteaiaõpetajate ja lastevanemate valmis- ja nõusolek.

Osaliselt täidetud, kuid tulemus on saavutamata.

3.3. Aastaks 2018 avatakse viiepäevased keelepesarühmad Võru, Põlva ja Tartu linnas ning keelepesalasteaid Haanjas.

Täitmata.

EESMÄRK 4

4.1. Keelepesameetodit tutvustatakse pidevalt nii ajaloolisel Võrumaal kui ka laiemalt.

Eesmärk on täidetud: igal sügisel on tutvustatud keelepesa lapsevanematele, kultuuritöötajatele, kooliõpetajatele ja ka laiemale ringile, lisaks ajakirjanduses jm.

4.1.1. Korraldatakse seminare ja tutvustamisüritusi valdades ja piirkondades, võetakse osa haridus- ja kultuurialastest seminaridest ettekannete ja sõnavõttudega.

Osaliselt täidetud: KOV ametnikega on suheldud, kuid suuremaid üritusi pole korraldatud.

4.1.2. Esinetakse Võru- ja Põlvamaa (ning piirnevate maakondade) Omavalitsuste Liitudes ja tutvustatakse keelepesa projekti, põhimõtteid ja meetodit, kaasatakse KOVd.

Osaliselt täidetud: KOV ametnikega on suheldud, kuid suuremaid üritusi pole korraldatud.

4.1.3. VI eestvõtmisel korraldatakse keelepesameetodit tutvustav seminar kõigi ajaloolise Võrumaa lasteaedade direktoritele ja selgitatakse keelepesarühmade igapäevast tööd.

Täidetud, tehtud viimati 2015. Peab jätkama.

4.1.4. VI eestvõtmisel ja koostöös keelepesarühmade õpetajate ning direktoritega korraldatakse nn avatud-rühma-päevi, millest huvilised lasteaiadirektorid ja/või -õpetajad saavad osa võtta ning näha, kuidas üks võrukeelne keelepesapäev välja näeb.

Täidetud. Peab jätkama. Neid tehakse lasteaia sees või ka lasteaedade endi eestvõtmisel. Mõnikord on kaasatud ka VI keelepesaspetsialiste, lapsevanemaid jt.

4.1.5. Esinetakse ajakirjanduses ja muus meedias, et tutvustada keelepesa tööd.

Täidetud. Lasteaiad ja rühmad kirjutavad kohalikesse lehtedesse võrukeelsetest üritustest ning ajakirjanduses on ilmunud intervjuud keelepesaspetsialistidega.

4.2. Selgitatakse piirkonnakeelse ja piirkonnakeelt sisaldava mitmekeelse hariduse andmise vajadust ja eeliseid riiklikul tasemel ning aidatakse kaasa vastava riikliku programmi asutamisele.

Täidetud, kuid peab jätkama.

4.3. Tehakse selgitustööd EV haridus-, kultuuri- ja siseministeeriumis, et piirkonnakeelse ja seda sisaldava mitmekeelse hariduse andmine vajab nii rahalist kui moraalset tuge riigi poolt.

Täidetud, kuid peab jätkama.

EESMÄRK 5

Keelepesade (ühe- ja kahepäevased keelepesarühmad, viiepäevased keelepesarühmad, keelepesa lasteaed) tegevuseks vajaliku struktuuri loomine, selle regulaarse rahastuse tagamine läbi KOVde ja riigieelarve samaväärselt eestikeelse hariduse rahastusega.

Pole vastavat struktuuri loodud.

5.1. Säilitatakse Võru Instituudi juures tugev kompetentsikeskus, kelle ülesandeks on koordineerida projekti tööd: kvaliteetsete täiendkoolituste läbiviimine, õppematerjalide täiendamine, ühepäevaste rühmade mitmepäevaseks kasvamise suunamine, viipäevaste keelepesarühmade ja lasteaia avamise suunamine.

Täidetud. Peab jätkama.

5.2. Keelepesa projekti ümber koondatakse ringkond, kes seisab hea projekti jätkumise ja arengu eest. Ringkonda kuuluvad lasteaiadirektorid, -õpetajad, lapsevanemad, VI keelepesaspetsialistid, projektijuht ning keelepesa sõbrad. Ringkonda kuuluvaid isikuid tunnustatakse nende keelepesa-alase tegevuse ja töö eest.

Täidetud. Peab jätkama.

5.3. Keelepesarühmad hakkavad valdades töötama kui tavapärased lasteaiarühmad, st. pearaha alusel KOVde rahastamisel.

Ühepäevased rühmad töötavad KOVi raha eest, viiepäevased pole rakendunud.

5.4. Lasteaiaõpetajad saavad EV Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu riigieelarvelise püsitoetusena lisatasu keelepesarühma juhtimise eest ning enesetäiendamiseks ja võrukeelsete õppematerjalide ettevalmistamiseks.

Täitmata.

5.5. Muu arendustegevus jätkub projektipõhisena.

Täidetud. On tehtud erinevaid projekte (nt nukuteater, Puiga näitemängupäev jt). Haanja keelepesal (lastehoid) on lastevanemate ja KOVi toetus. Keelepesa on arendanud koostööd teiste Eesti kultuuripiirkondadega.

6. EESMÄRGID JA OLULISEMAD TEGEVUSED 2020–2030

EESMÄRK 1

Seniste keelepesarühmade töö jätkumine ning keelepesavõrgustiku jätkusuutlik toimimine.

1.1. Seniste keelepesade (21 rühma) hoidmine ning võrukeelsete päevade arvu suurendamine neis (VI, LA, KOV).

1.2. Lisaks Võru Instituudi keelepesaspetsialistidele motiveerivad keelepesaõpetajaid ka lasteaia juhtkond, KOVi haridusspetsialist jt.

1.3. Keelepesa tugipersonali (nt muusika- ja liikumisõpetaja) ning teiste lasteiaia- või lastehoiutöötajate motiveerimine tööks võru keeles (VI, LA).

1.4. Keelepesavõrgustikus jätkavad tööd kaks Võru Instituudi keelepesaspetsialisti, kelle ülesandeks on käia viiel päeval nädalas lasteaedades, kus töötavad keelepesad, et olla õpetajatele toeks ja igakülgseks abiks. Lisaks õpetajate suunamisele ja abistamisele täiendatakse pidevalt õppevahendeid ja korraldatakse õpetajatele täiendkoolitusi.

1.5. Iga õppeaasta lõpus korraldab Võru Instituut tunnustusürituse lasteaiaõpetajatele ja -direktoritele ning keelepesa sõpradele-toetajatele. Tunnustatakse võrgustikus olevaid lasteaedu ja õpetajaid ning inimesi, kes on keelepesa arengule kaasa aidanud. Tunnustusüritusega lõpetatakse õppeaasta – tehakse kokkuvõtteid ja antakse tagasisidet.

1.6. Nii lasteaiaõpetajad kui Võru Instituudi keelepesaspetsialistid kaasavad lasteaedade juhtkonda keelepesarühmade plaanidesse, tegevustesse ja üritustesse. Juhtkonnale tutvustatakse keelepesa tööpõhimõtteid ja eripära. Juhtkond toetab keelepesarühma õpetajaid nende töös.

1.7. Võru Instituudi eestvõtmisel ja koostöös keelepesarühmade õpetajate ning direktoritega korraldatakse nn avatud rühma päevi, kus huvilised (lasteaiadirektorid, õpetajad ja lapsevanemad) näevad, kuidas võrukeelne keelepesa töötab.
1.8. Võru Instituudi eestvõtmisel ja koostöös keelepesarühmade õpetajate ning direktoritega julgustatakse lapsevanemaid suunama oma lapsi võrukeelsetesse rühmadesse. Neile selgitatakse võru keele hoidmise vajalikkust ning julgustatakse neid lastega võru keeles rääkima.
1.9. Selgitatakse piirkonnakeelse hariduse andmise vajadust KOV-des. Tutvustatakse keelepesavõrgustikku, põhimõtteid ja meetodit. (VI, LA juhtkond)
1.10. Vana-Võromaa koolides selgitatakse võru keele ja kultuuri õppe vajalikkust, et jätkuks lasteaedades alustatud keeleõpe. (VI)

EESMÄRK 2
Uute keelepesade avamine Vana-Võrumaal ja mujal ning eeltöö selleks.
2.1. Uued keelepesad võivad toimida lasteaia, lasteaiarühma, lastehoiu või pühapäevakooli vormis.
2.2. Keelepesarühmade laienemine kõigisse Vana-Võrumaa kihelkondadesse. Uute keelepesarühmade avamine ajavahemikus 2020–2030.
2.3. Lasteaedadega, kus veel ei tööta keelepesa, suheldakse regulaarselt ja pakutakse neile abi keelepesa avamiseks, nt tutvustatakse neile keelekümblusmetoodikat.
2.4. Liitunud lasteaia juhtkond kaasatakse keelepesadega seonduvatesse tegevustesse. Keelepesategevustesse kaasatakse ka muusikaõpetajad, liikumisõpetajad, lapsevanemad ja teised huvilised.
2.5. Uutel lasteaiaõpetajatel, kes alustavad, on igakülgseks abiks Võru Instituudi spetsialistid. Keelepesarühmad saavad võru keele ja kultuuri õppeks vajalikud õppematerjalid ja õppevahendid.
2.6. Korraldatakse seminare ja tutvustamisüritusi valdades ja piirkondades, võetakse osa haridus- ja kultuurialastest seminaridest ettekannete ja sõnavõttudega.
2.7. Keelepesatööd ja -tegemisi tutvustatakse ja kajastatakse ajakirjanduses, muus meedias ja Võru Instituudi kodulehel.
2.8. Toetuseks keelepesadele avatakse võrukeelseid huviringe võru keele huvilistele, nii lastele kui lapsevanematele. (VI, LA)
2.9. Uuritakse võimalusi keelepesade loomiseks suuremates linnades, nt Tallinnas ja Tartus.
2.10. Uuritakse võimalusi võrukeelse eralasteaia loomiseks Võrus või Põlvas.
2.11. Teiste kultuuripiirkondade huvilisi nõustatakse keelepesade teemal.

EESMÄRK 3
Keelepesaõpetajate regulaarne täiendkoolituse jätkumine, õppematerjalide ja uute õppevahendite loomine (rahastab VI).
3.1. Täiendkoolitusi tehakse võru keelt õpetavatele Vana-Võrumaa keelepesade lasteaiaõpetajatele, muusikaõpetajatele, õpetajaabidele ning võru keele õpetamisest huvitunud kooliõpetajatele. Täiendkoolituste läbiviimise eesmärgiks on tagada õpetajatele parem keeleoskus ja paremad teadmised kohalikust kultuurist.
3.2. Täiendkoolitusi viiakse läbi regulaarselt, õppeaastas toimub 9–10 koolituspäeva.
3.3. Koolitused toimuvad Võru instituudis, keelepesarühmades ja õppereisidena.
3.4. Õpetajatele pakutakse ühel päeval kuus praktilisi teadmisi ja oskusi keelekümbluse, võru keele, kultuuri, pärimuse jms kohta.
3.5. Koolituspäeval ja kodutöödena luuakse uusi vajalikke õppematerjale ning õppevahendeid võru keele õppeks keelepesas, nt „Piltsõnastu 3“, aabits, lastelaulude CD vms.

3.6. Koolitustesse kaasatakse tunnustatud spetsialiste, kellel on teadmised ja oskused keele, kultuuri, pärimuse jms alal.
3.7. Õppereisid toimuvad keelekümbluslasteaedadesse ning kohaliku keele ja kultuuri õpetamisega tegelevatesse piirkondadesse.

EESMÄRK 4
Jätkata keelepesavõrgustikku toetavate tegevustega.
4.1. Keelepesarühmadel on võimalus osaleda Vana-Võrumaa muuseumide võrukeelsetes õppeprogrammides tasuta.
4.2. Võru keele nädalal kaasab keelepesarühm kogu lasteaia võrukeelsetesse tegevustesse, sealhulgas ka vanemaid ja vanavanemaid.
4.3. Võrukeelsel näitemängupäeval osalevad keelepesarühmad võrukeelse näitemänguga.
4.4. Keelepesarühmi külastab regulaarselt nukuteater või jutuvestja, kes kõneleb nukkude abil võrukeelseid paigapealseid lugusid.
4.5. Keelepesarühmad võtavad osa Uma Pidost. Ettevõtmisse kaasatakse ka lapsevanemad.
4.6. Tehakse kordustrükke õppematerjalidele, mis toetavad võru keele õpet, nt „Piltsõnastu latsilõ“ ja „Piltsõnastu latsilõ 2“.
4.7. Vajadusel ja võimalusel luuakse juurde uusi üritusi, nt võrukeelne laulupäev vms.

EESMÄRK 5
Keelepesa regulaarse rahastuse tagamine.
5.1. Keelepesarühmade tegevuse rahastus toimub sarnaselt teistele lasteaiarühmadele peamiselt kohalike omavalitsuste (KOVde) baasil.
5.2. Võru Instituudi juures töötavad keelepesaspetsialistid saavad töötasu Võru Instituudist.
5.3. Muudeks lühiajalisteks arendustegevusteks taotletakse rahalisi vahendeid projektipõhiselt.
5.4. Püütakse saavutada lisatasu määramine keelepesatöötajatele lastega võru keele rääkimise ja õppetegevustesse võru keele lõimimise eest.

7. LISAD
Lisa 1. Esimene võrukeelne keelepesa. Keelepesavõrgustiku areng ja ajalugu

2009. aasta sügisel algatas Haanimiihhi nõvvokoda koostöös Võru Instituudiga keelepesa pilootprojekti, mille eesmärgiks oli anda eelkooliealistele lastele võimalus osaleda võrukeelses päevahoius. Võrukeelne keelepesa töötas kord nädalas (kell 8.30-17) Võru Instituudi ruumides.

Keelepesa rühmas osales 8-11 last, keda juhendasid korraga kaks või kolm õpetajat. Õpetajad viisid läbi erinevaid tegevusi mängudest ja meisterdamisest muinaslugude jutustamiseni, suheldes lastega terve päeva jooksul ainult võru keeles. Õppeprogramm lähtus paikkondlikust pärimusest ning omakultuurist. Terve päeva räägiti keelepesas vaid võru keeles. Lisaks sellele, et juhendajad tegelesid lastega, toimusid sageli tegevused koos lapsevanematega.

Projekti rahastasid Vana-Võrumaa kultuuriprogramm, Kultuurkapital, Võru Instituut ja lapsevanemad ise.

2011. aasta märtsis käivitus Vana-Võrumaa kultuuriprogrammi, Kultuurkapitali, EV Haridusministeeriumi ja Võru Instituudi toel Sõmerpalu, Haanja ja Võru Sõlekese lasteaias rändkeelepesaprojekt, mis kestis 2012. a veebruari lõpuni. Sama aasta sügisel lisandus kolmele lasteaiale veel Urvaste valla lasteaed Kuldres. Kord nädalas toimus eelpool mainitud lasteaedades võrukeelne keelepesapäev, milles osalesid kõik valitud rühma lapsed ja ka lasteaiaõpetajad.

2014/2015. aasta sügiseks oli keelepesaidee laienenud. Töötas 16 keelepesarühma järgmistes Võrumaa lasteaedades: Lepatriinu Sõmerpalust, Lusti Antslast, Kuldre lastepäevarühm Urvastest, Siilike ja Rukkilill Võru vallast, Pargihaldjas Lasvalt, Rõuge lasteaed, Haanja keelepesa ning Punamütsike ja Sõleke Võru linnast kahe rühmaga. Põlvamaalt

osales Räpina lasteaia Ruusa rühm, Mesimumm ja Mammaste Põlva linnast ning Õnnetriinu Verioralt. Valgamaalt osales Koikkülas asuv Hargla kooli lasteaed. Kahel päeval nädalas oli võrukeelne päev Haanja lastehoius ja Põlva Lasteaias Mesimumm, ülejäänud rühmades toimus võrukeelne päev kord nädalas.

2011–2014 töötas 5-päevane keelepesarühm Sõmerpalu lasteaias.

2015/2016 liitusid keelepesavõrgustikuga Päkapiku lasteaed Võrus ja Orava lasteaed.

2016/2017 liitus keelepesavõrgustikuga Viitina rühm ja Haani keelepesä töötas 3 päeval nädalas.

2018/2019 liitus keelepesavõrgustikuga Mesimummi lasteaia kolmas rühm.

2019. aasta sügiseks on keelepesavõrgustikus 17 lasteaeda, 20 rühma ja 1 lastehoid. Võrumaal: Antsla, Kuldre, Sõmerpalu, Puiga, Lasva, Väimela, Orava ja Rõuge (kaks rühma), lisaks Haanja laste- hoid. Võru linnas: Punamütsike, Päkapikk ja Sõleke (kaks rühma). Põlvamaal: Veriora ja Räpina Ruusa rühm. Põlva linnas: Pihlapuu ja Mesimumm (kaks rühma). Valgamaal: Hargla kooli lasteaed.

Täiendkoolitusi õpetajatele on tehtud alates 2011. aastast.

Lisa 2. Võru keele ja kultuuri kajastumine piirkondlikes arengudokumentides (2020. a veebruari seisuga)

2.1. MAAKONDLIKUD ARENGUSTRATEEGIAD

2.1.1. Võru maakond

Dokument: Võru maakonna arengustrateegia 2035+
https://vorumaa.ee/wp-content/uploads/2018/12/Arengustrateegia-2035.pdf

Kultuuriline omapära. Võru maakonnas on kaks omanäolist kultuuriruumi (vanavõromaa ja seto), millele baseerub kohalik identiteet. Hästi säilinud ja edasi kantud keele-, kultuuri- ja looduspärandi tõttu on meie inimestel tugev paigatunnetus. Keeleline ja kultuuriline omapära on kogukondade sidujaks ning üheks ettevõtluse (ennekõike turismi) mootoriks. (SE3) /.../ Meil on kaks suurt kultuuriruumi ning nendel tuginev tugev ühtekuuluvustunne. Me hoiame võru ja seto kultuuri ja keeli, kombeid ja pärimusi. (algusleheküljed)

Elukestva õppe valdkond. Võru ja seto keele edasiandmise elava ja igapäevaselt kasutatava keelena peab tagama haridusvaldkond (keelepesad ning koolitunnid võru ja seto keeles) üksteist toetavas tihedas koostöös kodude, kogukonna ja omavalitsustega. (lk 7)

Kestliku kogukonna valdkonna eesmärgid on: ● Meie maakonnas on tugeva identiteediga kogukonnad, kes hoiavad ja kannavad edasi oma paikkonna keelt ja kultuurilist eripära. (lk 11)

Kultuuri ja eripära valdkond. Lõuna-Eesti keel on üle 2000 aasta vana (algselt nimetati seda Tartu keeleks). Tänapäeval kõneldakse Võru maakonnas kahes põlises piirkonnakeeles: võru ja seto keeles. Keele kestmise seisukohast on oluline, et lisaks kodudes ja peredes võru ja seto keele kõnelemisele oleks lasteaedades loodud keelekeskkond ning koolides toimuksid tunnid võru ja seto keeles. (lk 15)

Elukogenud põlvkonna kaasamine kogukondlikesse tegevustesse, et nad tunneksid, et kogukondneid väärtustab, ja aitaksid edasi kanda piirkonna kombeid ja keeli. (lk 17)

Maine. Võru maakonna omapära leiab kõige tugevamalt oma keeles ja kultuuris. Tähtis komponent on tugeva identiteeditunde loomine maakonna inimestes. Oluline on, et Võru maakonna inimene on uhke oma kodukoha üle ning räägib sellest innustunult. (lk 20)

Igas vanusegrupis oleval on meie maakonnas hea elada. Üks meie maakonna inimene on kümne eest. Meie maakonnas on tugeva identiteediga kogukonnad, kes hoiavad ja kannavad edasioma paikkonna keelt (lk 21).

Hariduskorraldus toetab oma keele ja kultuuri arengut (keelepesad, koolides võru- ja setokeelsed tunnid, väärtuspõhine haridus). Mainekujundus aitab esile tuua ning toetab sellega maakonna keelelist ja kultuurilist rikkust ja eripära. (lk 24)

Dokument: Võru maakonna arengustrateegia 2035+. Lisa 1. Maakonna hetkeolukorra ülevaade
https://vorumaa.ee/wp-content/uploads/2018/11/LISA1.-Maakonna-hetkeolukorra-%C3%BClevaade.pdf
Heaolu ja kogukond. Võru ja seto kultuur on elujõulised. Peamisteks piirkonna kultuuri uurijateks, ühtsuse ja eripära toetajateks on võru ja seto instituudid. Väljakutsed on seotud võro ning seto kultuuri- ja keeleruumi arenguga, sh keele sagedasema kasutamisega igapäevaelus. (lk 8)

2.1.2. Põlva maakond
Dokument: Põlvamaa arengustrateegia 2035+
https://www.polvamaa.ee/documents/876469/21522492/P%C3%B5lvamaa%2Barengustrateegia%2B2035%2B.pdf/9b17d038-cdc8-4fac-a599-d26504031f98

Põlvamaal on oma eripära, mida on vajalik arengu eesmärgil ära kasutada. Selleks on Põlvamaa puhas ja ehe loodus ning tuntud looduskaunid kohad, rikkalike loodusressurssidega seotud ettevõtlusvõimalused, kvaliteetne elukeskkond ning hoitud ja arenev kultuuripärand. /.../ Looduslähedane elulaad aitab säilitada ka piirkonnaga seotud pärimuskultuuri. (lk 7)
Kahtlemata on üheks Põlvamaa ressursiks ka järjepidevuse ja traditsioonide olemasolu. Olgu selleks paikkondlik pärimuskultuur, erinevatele sihtrühmadele mõeldud laulu- ja tantsupeod, pika ajalooga maakondlikud konverentsid ja tunnustusüritused, muuseumide poolt vahendatavad programmid, piirkondlikud laadad ja kultuuriüritused või traditsioonilised spordiüritused, neil kõigil on oluline roll maakonna identiteedis ja maines. (lk 10)
Pärandit hoidev ja uusi väärtusi loov maakond. Vaimset ja materiaalset kultuuripärandit ja kultuurilist identiteeti hoiavad toimiv kultuuri- ja mäluasutuste ning riigiametite võrgustik, järjepidev pärimusõpe ning teadlik ja kultuuripärandit väärtustav kogukond koostöös riigi ja omavalitsustega. (lk 11)

Dokument: Põlva maakonna arengukava 2015–2020
https://www.polvamaa.ee/documents/876469/3214817/P%c3%b5lvamaa+arengukava+2015-2020.pdf/d8faf959-9a1a-4292-a0c0-a26bdf5a940d

Haridus ja noorsootöö. Põlvamaa haridusvõrgustik on mitmekesine ning jätkusuutlik. Hea hariduse ning omandatud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtushinnangute ja käitumisnormide abil on noor ette valmistatud õpingute jätkamiseks või sisenemiseks tööjõuturule. Ta suudab väärikalt toime tulla isiksusena, ühiskonna liikme ja kultuurikandjana. Täiskasvanute osalemine elukestvas õppes võimaldab muutuvate tööjõuturu nõudmistega kohaneda ning oma võimeid arendada. (lk 38)
Kultuur ja sport. Põlvamaa kultuuri iseloomustab mitmekesisus ning järjepidevad ja elavad traditsioonid. /…/ Vana-Võromaa kultuuri ja võru keelt kannab edasi võrokeelne „Uma Pido“. (lk 39) /…/ Olemasolevate kultuuriasutuste ja struktuurifondide toel rajatud seltsimajade kõrval on mitmetele omavalitsustele endiselt oluline ka kogukonna- ja/või temaatiliste (nt pärandkultuur, seto kultuur) külastuskeskuste väljaehitamine, et inimeste jaoks oleksid olemas kodulähedased ja kogukonna kesksed kogunemispaigad, mis samaaegselt võimaldaksid pakkuda ka uusi, huvitavaid ning Põlvamaa eluolu ja traditsioone tutvustavaid teenuseid nii ümberkaudsetele elanikele kui külastajatele. /…/ Kultuuri- ja ka turismimaastiku

mitmekesistamiseks sobiks näiteks arendada olemasolevaid muuseume (laiendused, uued ekspositsioonid ja teenused), samuti Setomaaga seonduvat temaatikat ning pärandkultuuri valdkonda (elavad ja omanäolised kultuuritraditsioonid, käsitöö, kohalik toidukultuur jm). (lk 40)

Põlvamaa on mitmekülgse kultuuri- ja spordieluga maakond, kus on head võimalused loomingulisteks tegevusteks ja spordiharrastusteks ning kus säilitatakse oma pärandit järeltulevatele põlvkondadele. (lk 43)

Alaeesmärgid ja lahendused. Pärimuskultuuri säilitamine ja tugevdamine, ehedate ja atraktiivsete kultuurisündmuste korraldamine. Maakondlike rahvakultuurikollektiivide tegevuse rahastamine on jätkusuutlik; paikkondlikku pärimuskultuuri tutvustavate ja identiteeti toetava folklooriõppe kaudu suurendada folkloorirühmade ja -ürituste arvu; maakonnale oluliste traditsiooniliste kultuurisündmuste korraldamine ja uute atraktiivsete ning ehedate ürituste loomine koostöös; kohalike traditsioonide väärtustamine ja inimeste aktiivsuse tõstmine osalemaks pärimuskultuuri alastes ettevõtmistes oma kogukonnas; pärandkultuuri valdkonna arendamine: käsitöö, pärimussündmused, toidutraditsioonid jms; kvaliteetse tehnika soetamine maakonda toetamaks maine- jt kultuurisündmuste korraldamist (lk 43)

2.1.3. Valga maakond

Dokument: Valga maakonna arengustrateegia 2035+
https://valgamaa.ee/userfiles/valgamaa/Strateegia%202035+/VALGA%20MAAKONNA%20ARENGUSTRATEEGIA%202035+.pdf

Võimalus. Huvi kasvatamine kultuuripärandi elushoidmise vastu ja pärandkultuuri jätkuv populariseerimine. (lk 8)

Valgamaale on iseloomulik: Piirkonnaspetsiifiliste ressursside ja arengueelduste mitmekülgsus (nt kultuuri- ja looduspärand, identiteedipiirkonnad, metsandus, mahe ja ökoloogiline, piirilogistika). (lk 9)

Pöörata suuremat tähelepanu piirkonna omanäolisust tugevdavate tegevusalade arendamisele ja kohaturundusele piirkonna turismipotentsiaali paremaks kasutuselevõtuks töökohtade ja uute 10 ettevõtete loomisel. Arendada koostööd Lõuna-Eestis (s.h. Kagu-Eesti) paiknevate identiteedipiirkondade - Mulgimaa, Setomaa, Vana-Võromaa, Vana-Tartumaa eripärase kultuuripärandi kogumise, säilitamise ja turundamise vallas. Leida võimalused Liivimaa kuvandiga seotud potentsiaali ärakasutamiseks. (lk 10)

2.2. KOHALIKE OMAVALITSUSTE ARENGUSTRATEEGIAD

2.2.1. Antsla

Dokument: Antsla valla arengukava 2019-2030
https://www.riigiteataja.ee/akt/431102018003

Pärandi väärtustamine – on oluline aidata luua suuremat sünergiat piirkonna pärlite ja tunnusobjektide väärtustamise kaudu (Tamme-Lauri tamm, Karula rahvuspark, Pokumaa, Hauka Laat, kohalikud tooted jne). Kultuuripärandi säilitamiseks ja tutvustamiseks jätkata traditsiooniliste ürituste läbiviimist. (lk 12)

Hariduse ja noorsootöö arendamine /…/: Olulisemad arendustegevused: Alus-, alg-, põhi- ja gümnaasiumihariduse arendamine ja tagamine piirkonnas; Tugispetsialistide tagamine haridusasutustes; Võimalusel alternatiivsete haridusvõimaluste toetamine; Vajadusel ja võimalusel lapsehoiukohtade loomise toetamine piirkondades; Formaalse ja mitteformaalse hariduse lõimimine;·Alushariduse arendamine - sobitus- ja tasandusrühmade loomine;

Elukestva õppe arendamine, sh täiskasvanute koolitus;·Haridusasutuste vahelise koostöö arendamine. (lk 13-14)

Pärimuskultuuri edendamine ja toetamine (lk 14)

Kodukandi ajaloo ja kultuuripärandi kogumise, säilitamise ning tutvustamise toetamine koostöös haridusasutustega. (lk 19)

Dokument: Antsla valla arengukava 2019-2030 lisa Toimekeskkonna ülevaade

Huviharidus- ja tegevus. /…/ Eraldi võib välja tuua 5.-9. klassi õpilastele toimuvat võro keele ringi ning Antsla jahiringi./…/ (lk 12)

2.2.2. Kanepi

Dokument: Kanepi valla arengukava 2019–2026

https://kanepi.kovtp.ee/documents/17892842/0/7.1+Kanepi+valla+arengukava+2019+mustand.pdf/b0f0b3a8-d3be-4dbb-822f-35b57237f32a

Haridusvaldkonna edendamiseks on vaja:

• Põhikoolide õppekeskkonna kaasajastamine • Gümnaasiumihariduse säilitamine, arendamine ning oma suuna leidmine • Hariduse tugisüsteemide väljaarendamine • Hariduslike erivajadustega laste õpivõimalsute säilitamine • Alushariduse tugevadamine. (lk 7)

Kultuuri, spordi ja noorsootöö edendamiseks on vaja: Traditsioone hoida ja kultuuripärandit säilitada. (lk 8)

Visioon ja strateegilised eesmärgid. Kanepi valla visioon Kanepi vald on terviklikult arenenud kaunis, mitmekesise majanduse ning kvaliteetse loodus-ja elukeskkonnaga piirkond, kus väärtustatakse teadmisi, oskusi, uuenduslikkust, aktiivsust ning kultuuritraditsioone. (lk 11)

Tegevused aastateks 2018-2026. Kohalike elanike rahulolu ja tugev kohaidentiteet tagavad valla stabiilsuse ning positiivse õhkkonna. See on aluseks teiste vallale oluliste gruppide hinnangutele ja huvile valla kohta. (lk 12) „Postitee“ , „Pokumaa“ ja teiste ajaloo- ning kultuuriväärtuse väärtustamine ja eksponeerimine. (lk 13)

2.2.3. Põlva

Dokument: Põlva valla arengukava aastateks 2019–2030

https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4251/0201/8008/Lisa_m47.pdf#

Kultuur ja eripära. Põlva valla kultuurielu iseloomustab pärimus- ja harrastuskultuuri suur osatähtsus, laialdane kultuuriasutuste võrgustik, erinevad tegutsemisvormid ning mitme maineürituste olemasolu. (lk 28)

Visioon aastaks 2030. Põlva on toimeka kogukonnaga vald, kus hoitakse ja väärtustatakse mitmekesist omakultuuri ning aktiivset eluviisi. Põlva noored on ettevõtlikud ja tolerantsed ning kodukohatunnetusega. (lk 34)

Loodus- ning pärimusturism põhineb toodete/teenuste unikaalsusel, atraktiivsetel teenuspakettidel. (lk 34)

Külaliikumine ja kultuurivaldkond. Valla külad on elujõulised, toimub aktiivne seltsitegevus ja areneb loomemajandus, loodud on omaalgatust ja loovust väärtustav keskkond. Tugevad kogukonnad kujundavad oma elukeskkonda, hoiavad omakultuuri, talletavad ja kannavad edasi rahvakultuuripärandit. Loodud on soodsad tingimused elujõulise, avatud ja mitmekülgse kultuuritegevuse arenguks, selles osalemiseks ning nautimiseks. Eesmärgid. Säilinud ja hoitud on mitmekülgne vaimne ja materiaalne kultuuripärand. Väärtustatud ja toetatud on valla erinevate piirkondade kohaliku identiteedi säilimine. (lk 40-41)

2.2.4. Räpina

Dokument: Räpina valla arengukava aastateks 2019–2030.
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4051/0201/8001/lisa_RapinaVVK_26092018_m28.pdf#

Räpina valla SWOT analüüs toob tugevusena välja kultuurilise mitmekesisuse ja võimalusena kohaliku pärandkultuuri populariseerimise (lk 33).

Hariduselus on ette nähtud „Pärimuskultuuriga seotud tegevuste laiendamine“. (lk 34)

Kultuur, sport ja vaba aeg. Kultuuriliste eripärade säilitamine ja arendamine. Võro keele ringi tegevuse toetamine. Identiteediga seotud ja piirkonnaomaste (nt ülevõrumaalisi, Peipsi-äärseid) ürituste ning tegevuste toetamine. (lk 37)

Huvitegevus. MTÜ Tegus Veriora (Veriora Perenaiste Selts) võimaldab elanikel ellu viia küla arenguks vajalikke tegevusi: säilitada piirkonna ajaloo-, kultuuri- ja looduspärandit; pakub kohalikele elanikele mitmekülgseid koolitusi. (lk 16)

Huviharidus. Viluste Põhikool, kus juures tegutsevad kunstiring, koorid, ansamblid, tantsuringid, solistid, teatrid, võro keele ring, puutööring ja noorteühendus ELO. (lk 17)

2.2.5. Rõuge

Dokument: Rõuge valla hetkeolukorra ülevaade ja arengukava aastateks 2018–2035
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4241/0201/8003/33_LISA%201_arengukava.pdf#

Valla arengukava on osaliselt nii eesti- kui ka võrukeelne.

Visioon. Rõuge on roheline, hooliv ja arenev vald, kus kõigil on hea olla. Siin elavad õnnelikud, ühtehoidvad ja kodukohta väärtustavad inimesed.

Rõugõ om haljas, huulja ni edenejä vald, kon kõigil om hää olla. Inemise eläse tan õnnõn, hoitva kokko ja piävä kallis umma kodokotust. (lk 4)

Haridus ja noorsootöö. Haritud rõugelane – õnnelik inimene. Rõuge vallas alus- ja üldharidust omandanud noor inimene on ettevõtlik, edukas, väärtushinnangutele tuginev kodukohta hindav vallakodanik, kes saab oma teadmisi rikastada ja kogemusi omandada läbi mitmekülgse huvihariduse ning tuge pakkuva noorsootöö. (lk 8)

Alusharidus. Vallas tegutsevad kaks eralastehoidu. Teenust pakuvad MTÜ Sänna Kultuurimõis ja Haanja keelepesa. (lk 9)

Üldharidus. Haanja Koolis toimub õppetöö kahes külas, Haanjas ja Ruusmäel. Ruusmäe mõisahoones antakse alusharidust ning algharidust vähemalt I kooliastmele. Haanja koolis õpetatakse võru keelt ning väärtustatakse kohaliku kultuuri ja pärandi säilimist. Haanja koolis toimuvad väärtuskasvatuse ring, robootika, laulukoorid, kandlering, käsitööring, suusatamine, näitering, puutöö, võru keel. (lk 12) [NB! Ka Mõniste koolis on võru keel väärtustatud, kuid seda arengukavas ei mainita.]

Kultuur ja sport. Rõuge valla elanik on kultuuriteadlik inimene, kes on avatud mitmekülgsetele, kaasaegsetele, väljakutsetele ning väärtustab traditsioonide järjepidevust. (lk 19)

Eesmärk aastaks 2035: kultuuriküllane ning aktiivset eluviisi toetav elukeskkond. Eesmärgi saavutamiseks on vajalik: • mitmekesine kultuuritegevus, • kultuurieripära väärtustamine (lk 19)

Kultuur. Rõuge valla kultuurielu on vallaelanikule mitmekesine, kultuuriosalust soodustav ja külalistele tuntud traditsiooniliste sündmuste järgi. Rõuge vald väärtustab iga kultuurilise piirkonna - Haanjamaa, Misso, Ruusmäe, Mehkamaa, Paganamaa, Rõuge ja Varstu

eripära. Lisaks võru keele kasutusele valla erinevates piirkondades on hinnatud suitsusauna traditsioon, laulutraditsioon, külapillimehed ja traditsioonilised käsitööalad. (lk 19)

Muuseumid. Valla territooriumil asub Mõniste Talurahvamuuseum, mis on vanimaks vabaõhumuuseumiks Eestis. Mõniste Muuseumi missiooniks on olla piirkonna (Eesti-Läti piiriala) kultuuripärandi koguja, säilitaja, uurija ja tutvustaja eesti rahvuskultuuri ja kohaliku eripära säilitamiseks, kodutunde süvendamiseks, minevikukogemuse sidumiseks tänapäeva ja tulevikuga ning ajaloomälu hoidmiseks. Mõniste Talurahvauuseum on ainuke Võrumaa edelanurgas asuv riiklik muuseum, mis tegutseb nõuetekohasel museoloogilisel tasemel. (lk 31)

Ettevõtlus ja turism. Rõuge valla ettevõtlus on mitmekesine, uuenduslik, nutikas ning piirkonna omapära arvestav. (lk 34)

2.2.6. Valga

Dokument: Valga valla arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2019 – 2023
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4201/2201/9014/m95_lisa1.pdf#

Tugevused. Head hariduse omandamise võimalused: alusharidus, põhiharidus, gümnaasiumiharidus, kutseharidus, huviharidus, hariduse omandamise võimalused mitmes keeles. (lk 8) Rikas ajalugu ja väärikas kultuuripärand (näit. pärandmaastikud, Valga linnatuumiku muinsuskaitseala, muuseumid, militaarteemapark), mitmekultuurilisus ja aktiivne kultuuritegevus. (lk 8) Kauni looduse ja ajaloolise pärandkultuuri aktiivne kasutamine puhkuse ja külastuste ning spordi- ja kultuurisündmuste läbiviimiseks. (lk 10)

Nõrkused. Kultuuritraditsioonide jätkajate vähenemine. (lk 9)

Võimalused. Elanike kasvav huvi looduses viibimiseks (loodus-, kultuuri-, vee- ja jahiturism), pärandkultuuriga tutvumiseks ja looduspuhkuseks, tervislike eluviiside viljelemiseks ja mahetoodete tarbimiseks. Piirkonna atraktiivsuse tõstmine sise- ja välisturistide tarvis. (lk 9)

Ohud. Valgamaa kuvandi lahustumine (Mulgimaa, Vana-Võrumaa, multikultuurne Valga-Valka), naaberomavalitsuste vähene maakondlik koostööhuvi. (lk 10)

Arenev ettevõtlus ja ettevõtjasõbralik ärikliima, kohaliku toorme keskkonnasõbralik väärindamine. Valga vald on roheinnovaator, mahetootmise ja keskkonnast hooliva tootmise ja eluviisi propageerija. Energiasääst, nutikad lahendused, tõhus jäätmekäitlus, loodus- ja militaarturism, pärandkultuur, ökokogukonnad ning hõbemajanduse arendamine on olulised valla tulevikku loovad märksõnad. (lk 12)

Valga valla arendamise mudel. Tugev kogukondlik identiteet, väärtustatud pärandkultuur ja traditsioonid. (lk 14)

Õppijasõbralik õpikeskkond, pädevad õpetajad ja laialdased haridusvalikud. Mitmekülgne huviharidus ja aktiivne noorsootöö. Keelekümblus ja muukeelsete õpilaste toimetuleku toetamine eestikeelses keskkonnas koostöös haridusasutustega. (lk 18) Keeleõppe võimaluste laiendamine, keelekursuste aktiivne pakkumine huvilistele. (lk 18) Õppekavade rikastamine kohalikust eripärast lähtuvate teemadega (kultuuripärand, keskkonnateemad, pilliõpe jt), haridusasutuste aktiivne osalemine vastavates programmides ja projektides. (lk 18)

Erineva emakeelega kogukondade lõimimine, ühise inforuumi kujundamine ja huvirühmade kaasamine. (lk 23)

2.2.7. Võru

Dokument: Võru valla arengukava 2018-2030
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4250/9201/8004/LISA1.pdf#

Kultuur, sport, rahvatervis, vaba aeg. **Kogukonna ühisüritused; piirkonna kultuuriürituste säilitamine ja edasiarendamine.** Üle-vallaliste ürituste toetamine. Sädede tunnustamine, toetamine ja nõustamine; külaaktivistide võrgustiku võimestamine. (lk 10)

Dokument: Võru valla arengukava Lisa 1: toimekeskkonna analüüs.
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4250/9201/8004/LISA1.1.pdf#
Kultuur, sport, rahvatervis, vaba aeg. Traditsiooniliste sündmuste jätkamine, uute ühist identiteeti toetavate ürituste korraldamine; • **piirkonna kultuurilise eripära (Võru kultuur) hoidmine ja edasiarendamine**; • Väimela tervisekeskuse kui maakondliku tähtsusega objekti arendamine. (lk 24)

2.2.8. Võru linn

Dokument: Võru linna arengukava 2017–2035
https://www.riigiteataja.ee/akt/426092017003

Linna üldiseloomustus. /--/ Lisaks eelpool toodule on oma osa Võru linna kultuurilises identiteedis erinevatel kultuuriüritustel (pärimustantsufestival, puhkpillifestival jne) ja kindlasti võru keelel. Võru linna tunnuslause „Üts ummamuudu liin" (üks isemoodi linn) kannab endas südamlikku hõngu, väärtustab Võrus elavaid sõbralikke ja avatuid inimesi ning väljendab Võrule omast elamise ja olemise viisi, piirkonnas kasutatavat murdekeelt, omanäolist puitarhitektuuri, kaunist loodust, rahva positiivset suhtumist "umasse" ja "häässe" ning omakultuuri tervikuna. (Lk 4)

Arengueeldused. Turismil on head eeldused, et kujuneda oluliseks majandusharuks. Võru linnal on oma tugev ajaloo- ja kultuuripärand (F. R. Kreutzwald, võru keel, ainulaadne tänavavõrk, madalate puumajadega vanalinn jne), mida linna külastavatele turistidele tutvustada. (Lk 6)

Linnaruum on pidevas arengus. /--/ Sealjuures väärtustatakse Võru linnas ka kohalikku loodus- ja kultuuripärandit. (Lk 7)

Väljakutsed. Erinevad osapooled (piirkonna omavalitsused, ettevõtjad, katusorganisatsioonid jt) peavad piirkonna turundamisel tegema senisest tihedamat koostööd kasutades sealjuures oskuslikult ära olemasolevat ajaloo- ja kultuuripärandit ning looduskeskkonda. Piirkond ei turunda ennast ühtselt. /--/ Olemasolevat ei ole osatud piisavalt hästi enda kasuks tööle panna. Rikkalik ajaloo- ja kultuuripärand leiab Võru linnapildis vähe kasutust. (Lk 7)

Visioon 2035. Võru on tegus linn, kus igaühel on võimalus oma südameasja ajada ja seeläbi ennast teostada. /--/ Omakultuurist ja kodukohast räägitakse uhkusega. /--/ (Lk 9)

Kommunikatsiooni ja turunduse programm. Võru linn ja selle eripära on üle-eestiliselt tuntud ning jääb linnapildis silma. Linna ja regiooni tutvustamiseks nii Eestis kui välismaal on kokku lepitud peamised sõnumid. Linnal on selgelt välja kujunenud tootemark, mille turundamisse on kaasatud nii omavalitsus, kolmas sektor kui ettevõtted. Linnapildis jääb võru keel silma ja kõrva. (Lk 10)

Eesmärgid. Haridus: Võru linnas on kõigile loodud tingimused võimetekohaseks arenguks. Võru linn on alus- ja üldhariduses regiooni keskuseks. /-- / Haridusasutustes toimub võru keele ja kultuuri õpe. (Lk 11)

Kultuur: Võrus on aktiivne, mitmekülgne ja heal tasemel kultuurielu. Igal vanusegrupil on võimalik oma vaba aega sisukalt veeta. /--/Kultuuripärand on au sees. (Lk 11)

Tegevuste ja investeeringute kava. Kommunikatsiooni ja turunduse programm. Tegevused: Võru keele ja kohalike kunstnike loomingu ning kultuuripärandi linnapilti viimine. Abilinnapea (haridus ja sotsiaaltöö) vastutusala.

Võru keele nädala korraldamise toetamine. Vastutajad: abilinnapea (haridus ja sotsiaaltöö) vastutusala, Vana-Võrumaa Kultuurikoda. (Lk 17–18)

Haridusvaldkond. Tegevus. Võru keele õppe juurutamine haridusasutustes. Vastutajad: abilinnapea (haridus ja sotsiaaltöö) vastutusala, Vana-Võrumaa Kultuurikoda. (Lk 26)

Kultuurivaldkond. Tegevus. Pärimuskultuuri rõhutavate algatuste ja sündmuste suurem toetamine. Abilinnapea (haridus ja sotsiaaltöö) vastutusala. (Lk 29)

Lisa 1. Hetkeolukorra ülevaade (2017)

Alusharidus. Punamütsikese lasteaed on liitunud „Kiusamisest vaba lasteaed" projektiga ja rakendab kahes rühmas vastavat metoodikat. Ühes rühmas kasutatakse ka keelepesa metoodikat. Keelepesa eesmärk on tutvustada lastele oma kodukandi põlist keelt, kultuuri ja kombeid ning julgustada täiskasvanuid lastega oma kodukandi keelt kõnelema ning neile oma kodukandi kultuuri edasi andma.

Päkapiku lasteaias rakendatakse erinevaid aktiivõppe strateegiaid: projektõpe, avastusõpe, draamaõpe, õuesõpe, varajane keelekümblus võrukeelses keelepesa rühmas ja „Kiusamisest vaba lasteaia" ning "Tarkuste hoidise" väärtuskasvatuse metoodikaid. (Lk 25)

Sõlekese eripäraks on rahvuslikkuse rõhutamine, ka seal rakendatakse kahes rühmas keelepesa meetodit. (Lk 26)

Kultuur ja eripära. Võru Instituudil on Võru linna kultuurielus ja linna turundamises väga oluline roll, linnavalitsus teeb instituudiga tihedat koostööd. Võru Instituut toetab (õpetaja koolitamisega, materjalidega jms) keelepesa lastehoiurühmasid, mis on avatud ka kolmes Võru linna lasteaias. (Lk 45)

Võru linna tutvustamisel kasutatakse enim Võru linna tunnuslauset, mis on „Üts Ummamuudu liin" („Üks isemoodi linn", „A bit different"). Tunnuslause kannab endas positiivset ja südamlikku hõngu, väärtustab Võrus elavaid sõbralikke ja avatuid inimesi ning väljendab Võrule omast elamise ja olemise viisi, piirkonnas kasutatavat murdekeelt, omanäolist puitarhitektuuri, kaunist loodust, rahva positiivset suhtumist "umasse" ja "häässe" ning omakultuuri tervikuna. (Lk 46)

2.3. LASTEAEDADE ARENGUDOKUMENDID

SÕMERPALU LA arengukava 2018-2023

2.4. Lasteasutuse missioon, visioon ja väärtused

Missioon: Sõmerpalu Lasteaed Lepatriinu on peredega koostööd tegev võrukeelse keelepesaga lasteaed, kus peetakse tähtsaks iga lapse ja iga töötaja vaimset ning füüsilist tervist.5.3. Õppekorraldus ja – meetodid: „Keelepesa" metoodika süsteemne rakendamine.

KULDRE LA õppekava 2019/2020

1.2. Lasteaia eripära

2011 aastast alates, koostöös Võru Instituudiga, tegutseb keskmises liitrühmas ühel päeval nädalas (sel õppeaastal esmaspäev) keelepesa. See tähendab, et kolmapäeviti on rühmas võrukeele päev, räägime ja suhtleme võru keeles.

LUSTI LA arengukava 2017-2019

Lasteaia lühikirjeldus ja eripära

Lusti Lasteaias töötab võrukeelne keelepesa rühm.

PÕLVA LA MESIMUMM arengukava 2017-2021

Missioon: igapäevaste tegevuste rikastamine läbi paikkondliku kultuuripärandi.

PÕLVA LA PIHLAPUU arengukava 2019-2027

Missioon: väärtustab meie maa ja rahva kultuuripärandit ning kannab edasi kultuuritraditsioone ja ühistegevust.

Põhiväärtused: esivanemate pärand ja traditsioonid.

Koostöö huvigruppidega: Pihlapuu lasteaia ja koostööpartnerite (Võru Instituut, Hea Alguse Koolituskeskus, Tartu Tervishoiu Kõrgkool ja Tartu Ülikooli Haridusteaduste Instituudi täiendkoolituskeskus) vahel on sõlmitud koostöölepingud.

VÕRU LA PÄKAPIKK väljavõte lasteaia õppekavast

Eesmärkide täitmiseks lähtutakse järgmistest põhimõtetest ja tegevussuundadest:

Eesti ja Võrumaa kultuuritraditsioonide väärtustamine ning teiste kultuuride eripäraga arvestamine.

VÕRU LA SÕLEKE ERIPÄRA

Sõlekese lasteaia töö eripäraks on olnud algusest peale rahvuslikkus - toetumine rahvakalendri tähtpäevadele, tavadele, Võrumaale omase rahvakultuuri uurimisele. Lasteaias rakendatakse Keelepesa programmi. Keelepesa programmis osaleb kaks rühma. Esimene programmiga liitunud rühm alustas tööd 2011. aasta sügisest. Keelepesa töötab täielikul keelekümblusmeetodil ja seal kasutatakse lastega suheldes igas olukorras kogu aeg vaid oma maa põlist piirkonnakeelt - Vana-Võromaal võru keelt. Keelpesapäev Vana-Võromaa lasteaias tähendab seda, et õpetajad kõnelevad lastega kogu päeva jooksul vaid võru keelt ning kõik tegevused toimuvad samuti võru keeles.

VÕRU LA PUNAMÜTSIKE kodulehel

Lasteaia Sipelga rühmas õpetatakse võru keelt keelepesa metoodikat kasutades: kord nädalas toimub kogu lasteaiapäeva tegevus võru keeles.

Väärtustame oma kodukandi põlist keelt, kultuuri ja kombeid. Kasutame rühmas Keelepesa metoodikat- ühel päeval nädalas kõneleme lastega kogu päeva jooksul vaid võru keelt ning kõik tegevused toimuvad samuti võru keeles.

VERIORA LA – hetkel puudub

RÄPINA LA RUUSA RÜHMA õppekava

Eripära: • 2014/2015 õa liitus Ruusa Päikesekiire rühm Võro Instituudi Keelepesa projektiga.

HARGLA KOOLI LA õppekava

Lasteaia eripära: Kuna lasteaed asub ajaloolisel Võrumaal, siis tegutseb lasteaias ka võru keele keelepesa. Oktoobri teisest nädalast kuni maikuuni toimub ühel päeval nädalas kogu õppetöö võru keeles. Eesmärk on harjutada lapsi kuulma, kuulama ja mõistma võru keelt.

VÄIMELA LA arengukava 2015-2020

Lasteaia kirjeldus ja eripära: Lasteaia ühes rühmas toimub võru keele õpe üks kord nädalas.

Õppe- ja kasvatustegevus -Tugevused: Väärtustatud on kohalikku murdekeelt ja kultuuri.

RÕUGÕ LA arengukava 2017-2021

Missioon: Rõuge Lasteaed on paindlik, kõiki osapooli kaasav, arenev organisatsioon, kus võimaldatakse lapsele parimat kohaliku kultuurilooga seotud, avatud õpikeskkonnaga alusharidust ja mitmekülgset kooliks ettevalmistamist.

ÕPPE- JA KASVATUSPROTSESS - Olulisemad tugevused:

Aastate jooksul on oluliselt laienenud projektiõppes osalenud laste arv (Võru Kultuurikoda, KIK, Võro Instituut jne).

LASVA LA õppekava

Lasteasutuse liik ja eripära

Omanäolisust toetab avatus ja mitmekülgne koostöö lastevanematega. Lasteasutuse õpetajad teevad õppe - ja kasvatustöö mitmekesistamiseks koostööd kogukonnaga, kaasates piirkondlikke asutusi ja ettevõtteid (Lasva raamatukogu, Lasva Kepikõndijate selts, Kapa Puit, Ermatico, Võru Instituut, Kääpa Põhikool, Pikakannu kool), kohalikke talunikke.

Lasteasutus on liitunud 2013. a „Keelepesa“ programmiga, milles osaleb üks rühm. Keelepesa töötab täielikul keelekümblusmeetodil ja seal kasutatakse lastega suheldes üks kord nädalas oma maa põlist piirkonnakeelt – Vana-Võromaal võru keelt. Keelepesa eesmärk on tutvustada lastele oma kodukandi põlist keelt, kultuuri ja kombeid ning julgustada täiskasvanuid lastega oma kodukandi keelt kõnelema ning neile oma kodukandi kultuuri edasi andma.

Orava Kooli arengukava 2016-2020

Orava Kooli omanäolisus: Kodukoht ja paikkonna kultuurilugu – folkloorirühm, võru keel, rahvatants, muuseum, koduloo uurimustööd, keelepesa.

Kirjandus

Brown, Kara, Faster, Mariko 2019. Language nests on the move: The case of Võro pre-primary education in Estonia. – Forum for International Research in Education. Vol 5, No 3. 29–48. https://fire-ojs-ttu.tdl.org/fire/index.php/FIRE/article/view/145/63

Eichenbaum, Külli; Koreinik, Kadri 2008. Kuis eläs Mulgi, saarõ ja võro kiil? Võro Instituudi Toimõndusõq 21. Võro, 123–125.

EKS 2017 = Eesti keeleseisund. Aruanne. Mai 2017. Balti Uuringute Instituut. Haridus- ja teadusministeerium. https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/keeleseisund.pdf

Kabun, Kaile 2019. Võru keelepesa laste võru keele oskus. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, haridusteaduste instituut, eripedagoogika ja logopeedia õppekava.

Keelekümbluse käsiraamat. 2005. Tallinn. https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:12046/23082/page/1

Koreinik, Kadri 2015. Võru keel: ELDIA uuringu lühikokkuvõte. Tartu.

Ojasaar, Krista 2019. Muusikaliste tegevuste roll võru keele õpetamisel lasteaias. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikooli Rakvere Kolledž. Alushariduse pedagoogika. Rakvere.

Pasanen, Annika 2015. Kuávsui já peeivičuovâ 'Sarastus ja päivänvalo': inarinsaamen kielen revitalisaatio. Helsinki : Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Suomalais-ugrilainen seura.

Runtal, Ellen 2014. Õpetajate ja lastevanemate hinnang keelepesameetodi kasutamisele kultuuripärandi säilitajana Põlva- ja Võrumaa lasteaedades. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž.

Saarnits, Helen 2016. Lasteaiaõpetajate ja õpetaja abide kogemused võrukeelses keelepesas pärimusliku kasvukeskkonna loomisest Võru-, Põlva- ja Valgamaa lasteaedade näitel. Bakalaureusetöö. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikooli Rakvere kolledž.

Tigas, Merike 2014. Vanal Võrumaal elavate laste murdekeele säilimise võimalustest pärimuskultuuri tutvustamise kaudu ühe Põlvamaa lasteaia näitel. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool. Kasvatusteaduste Instituut. Eelkoolipedagoogika osakond. Tallinn.